

Repliker och kommentarer

Skämt och allvar i den ekonomisk-politiska debatten

Den stabiliseringspolitiska debatten har under senare år på sätt och vis blivit intressantare och allvarligare. Anledningen är framför allt att de problem vi diskuterar fått helt andra proportioner och på ett mer avgörande sätt ingriper i allas vår standard och trygghet, men också att debatten berikats av ganska genomarbetade analyser och alternativa politikförslag från SNS:s konjunkturråd samt att regeringskansliet efter 1976 haft centralt placerad nationalekonomisk expertis, som lagt ned mer arbete på de egna finansplanerna och på den allmänna debatten.

På sextioalet var yttre och inre påfrestningar på den svenska ekonomin mindre, och politikdiskussionen gällde i stor utsträckning sk "fine-tuning". På sjuttioalet har vi haft nästan fullständig stagnation, och missgreppen i den ekonomiska politiken har varit av en sådan omfattning att näringsliv och arbetsmarknad svårt deformerats. Nästan hela årsklasser av nytillträdande har stängts ute från arbetsmarknaden som en konsekvens av de strategier, idéer och räkneövningar som utformats i kanslihus och arbetsmarknadsorganisationer. På sextioalet var allt detta en fascinerande sport, men som det nu är kan man knappast tänka sig en allvarsammare lek än nationalekonomernas debatt om dosering, åtgärdsval samt "timing" och tids eftersläpning i stabiliseringspolitiken.

I de senaste numren av *Ekonomisk Debatt* har undertecknad apostroferats

ett flertal gånger, både med anledning av artikeln "Perspektiv på devalveringarna" [Grassman 1978] samt indirekt som ledamot av konjunkturrådet vars rapport [Bergström m fl 1977] kommit att spela en central roll i den ekonomiska debatten det senaste året. Trots god vilja har jag något svårt att uppfatta den saktliga udden i Carl Johan Åbergs [1978] och Johan Myhrmans [1978] kritiska anmärkningar. Jag ska därför främst uppehålla mig vid Lars Wohllins artikel [1978].¹

Åbergs expansiva svängrem

Carl Johan Åberg har rätt i att min analys av den ekonomiska politiken i anslutning till devalveringarna innehåller allvarlig kritik, framförallt vad gäller djupet och omfattningen hos den stagnation som den borgerliga regeringen framkallade i ansträngningarna att åstadkomma en inhemsk kostnadsanpassning. Samtidigt klargörs utan skuggan av tvivel i min analys att samma kritik med långt större kraft måste drabba den socialdemokratiska oppositionens politikförslag, eftersom dessa ovillkorligen skulle lett till ännu djupare stagnation och större ar-

¹ I Bertil Lindstroms artikel [1978] återfinns ett felreferat. Lindstrom antyder att nominalrantorna på utlandslånen i Grassman [1977] borde deflaterats med världsinflationen, inte med Sveriges inflation. Detta är exakt vad jag gjorde. I de numeriska exemplen har deflateringen tom skett med importprisindex, vilket torde vara en i sammanhanget speciellt relevant aspekt på världsinflationen (se s 509).

betslöshet och utan att ens åstadkomma den nu genomförda kostnadsanpassningen. När Carl Johan Åberg nu hävdar att de socialdemokratiska politikförslagen skulle ha varit *mer expansiva* trots att man skulle ha fått *lägre* budget- och bytesbalansunderskott är det ganska klart att Åberg inte ens själv kan hoppas att bli tagen på allvar.

Att budgetunderskottets storlek inte direkt säger någonting om finanspolitikens expansivitet stämmer självfallet i en formell mening. Men så stora förändringar av budgetens inkomst- och utgifts-sida att man från ett år till ett annat skulle kunna få en långt mer expansiv politik med mindre budgetunderskott – och mindre bytesbalansunderskott! – är ju helt otänkbara. Framförallt representerade socialdemokraternas marginella budgetändringsförslag inte sådana dramatiska ändringar av budgetens sammansättning. Många ekonomer uppfattade nog när det begav sig förslagen om höjda arbetsgivaravgifter, strukturfonder och lägre budgetunderskott som verklighetsfrämmande propaganda och knappast som realistiska alternativ för politikens utformning – vilka socialdemokraterna själva eller någon annan regering skulle ha kunnat tänka sig att genomföra om de haft regeringsansvaret.

Att styra resurserna selektivt dit där de gör mest nytta är ett självklart ideal. Men eftersom vi inte vet *vart* resurserna ska styras, så har förslagen om en alternativ, styrd selektiv politik karaktären av goddag-yxskaft-recept. Vi behöver bara titta på alla sådana statliga investeringar i Sverige sedan den nya näringspolitikens genombrott 1968 för att finna att de nästan utan undantag varit välfärdssänkande för folkhushållet, respektive att regionala och sysselsättningspolitiska effekter kunde ha nåtts till lägre kostnad med andra medel. Löst tal om strukturfonder, låt vara aldrig så stora, och satsningar på teknologiintensiv industri etc, förblir slagord och förbättrar knappast vår konkurrenskraft – i synnerhet som likartade drömmar och likartad retorik förekommer i alla länder.

På sätt och vis har Åberg rätt när han

säger att de akademiska nationalekonomerna för närvarande koncentrerar sig på passerade problem. Min artikel och konjunkturrådets senaste rapport handlade just om den stora och smärtsamma kostnadsanpassning som företogs 1977 och som – om kostnadsutvecklingen håller vad den lovar för de närmaste åren – synes vara framgångsrikt genomförd. Möjligen kan man tycka att det är litet malplacerat att få höra att debatten om denna viktiga anpassningsprocess vore ointressant från dem som inte hade några förslag till problemens lösning och som alltså undandrog sig det politiska ansvaret. Problemen är passerade i bemärkelsen att kostnadsanpassningen tills vidare synes genomförd, men de är knappast ointressanta – bli därför att hela kostnadskrisen kan upprepas redan om något år om organisationer, hela partier och to m en del fackekonomer vägrar lära läxan från de senaste åren.

Myhrman: modern teori och citatteknik

Myhrman [1978] återfaller i sin vana att klassificera ståndpunkter och teorier i gruppen "modern teoribildning" å ena sidan samt "andras åsikter" å andra sidan. Allra minst tycker jag att det är träffande att kalla de monetaristiska ansatserna i hans artiklar som den naturliga representanten för modern teoribildning. Monetarismen har kommit på modet i vissa kretsar, men är annars i grunden en av de äldsta nationalekonomiska teorier vi har. Den kan vara av stort intresse för den som i grova drag vill förklara prisnivåns och penningmängdens långsiktiga utveckling, men är enligt min mening mindre användbar för analys av den komplexa svenska stabiliseringspolitiken. Att denna teoribildning har en enorm appeal på lekmän är självklart, och Myhrmans varningar om den tidsinställda penningmängdsbomben tycks ha gjort ett visst intryck på olika håll.

Att ta citatet "Om löntagarnas återhållsamhet *inte* kunnat realiseras med mindre än till detta pris, så kan man kanske säga att den förda svängningspolitiken på sätt och vis varit nödvändig" till intäkt för att undertecknad "i vissa av-

seenden närmast sig den moderna teorbildningen" [Myhrman 1978, s.399] är naturligtvis alldeles galet. En om-så-sats av detta slag kan ju inte rimligen säga någonting om vilken ståndpunkt man intar. I synnerhet inte om författaren klart utsäger att han för sin del inte anser att svångremspolitiken hade behövt drivas så långt som skedde för att nå en rimlig kostnadsanpassning.

Behöves hela 6 procents BNP-förlust mot OECD?

Enighet torde ha rått om att en viss åtstramning av den svenska ekonomin blivit nödvändig efter kostnadsexplosionen 1975-76, och frågan är närmast hur djup denna åtstramning hade behövt bli för att åstadkomma kostnadsanpassning. Wohlin [1978] upprepar förvissningen att en betydande åtstramning varit nödvändig. Han bekräftar att regeringen för sin del avvisade tanken på en renodlad inkomstpolic, samt att man ansett att enda vägen till lönestabilisering var den faktiskt valda metoden, dvs det jag kallade "utslagning" av arbetstagarparten i förhandlingshänseende

Man frågar sig då: var den valda åtstramningens omfattning och djupet på stagnationen under 1977 nödvändig för att få en rimlig kostnadsanpassning? Vad var skälen till åtstramningen - oro för bytesbalansen eller de andra skäl som Wohlin nu anför?

Min devalveringsartikel diskuterade just om den stora BNP-förlusten och kostnaden för att åstadkomma kostnadsanpassningen varit nödvändig, eller om man hade kunnat nå en acceptabel kostnadsanpassning med en mildare åtstramning, tex utan momshöjningen 1977 och/eller med ytterligare sänkningar av socialavgifterna. Nu i efterhand är det lätt att konstatera att den ekonomiska politiken under den senaste tiden - som Wohlin också medverkat till? - varit inriktad på att stimulera och korrigera för en alltför djup stagnation. Ett annat belägg för att man tog till i överkant med 1977 års svångremspolitik är att utfallen för privat konsumtion, investeringar, BNP-utveckling varit långt svagare än re-

geringens egna prognoser, samt att man allvarligt missbedömt bytesbalansutvecklingen och därigenom kommit att låna upp alltför mycket kapital i utlandet. Wohlin säger att upplåningen de facto blev "något för stor". Ja det beror på vad man menar med "något för stor"! Valutareservupbyggnaden blev ca 6 miljarder 1977 - den skulle ha varit lika med noll med en upplåning motsvarande bytesbalansens underskott.

Under 1978 har ansträngningarna att med utlandsupplåning täcka ett imaginärt bytesbalansunderskott lett till en fortsatt valutareservökning. Omfattningen av "den något för stora" utlandsupplåningen har i själva verket under de senaste fyra kvartalen varit sådan att den lämnat ett större bidrag till den mycket omtalade, och av Myhrman fruktade, penningmängdsökningen än motsvarande bidrag från det riksbanksfinansierade budgetunderskottet (Se konjunkturrådet [1978]). Under de första tio månaderna i år bidrog valutareservökningen, dvs utlandsupplåningen avsedd att täcka ett icke-existerande bytesbalansunderskott, till penningbasökningen med 2.3 miljarder kronor under det att riksbankens budgetfinansiering och övriga transaktioner ledde till ett negativt bidrag (jfr Sveriges riksbank [1978]).

Överhuvud är Wohlins historieskrivning inte nöjaktig när det gäller bytesbalansen, utlandsskulden och motiveringen för den faktiskt förda politiken. Han säger nu att omsorgen om bytesbalansen inte var ett huvudskäl till devalveringen och de övriga åtstramningsåtgärderna. Detta låter höra sig när det nu bekräftats att de officiella bytesbalansberäkningarna varit starkt överdrivna, och då vi kan konstatera att bytesbalansunderskottet i stort sett är eliminerat för 1978 samt att utlandsskulden därmed stabiliserats på en nivå motsvarande en procent av BNP - dvs en av de "starkaste" finansiella utlandsställningarna i världen. De flesta minns säkert den dominerande roll som bytesbalansunderskottet, utlandsskulden, de förmenta svårigheterna att ta upp lån i utlandet, de förment försämrade villkoren vid ökad upplå-

ning, den minskade handlingsfriheten för den svenska nationen och det ökade beroendet av utländska bankirer, ja hela den intensiva och framgångsrika kampanj som Sveriges riksbank, ekonomidepartementet och i synnerhet Lars Wohlin drev åren 1977 och 1976 (se Wohlin [1977] och Grassman [1977]). Om vi går tillbaka till finansplaner, konjunkturrapporter, debattartiklar och tidningsklipp, så står det fullkomligt klart att köpenickiaden lyckades, att allmänhet, massmedia, banker och politiker tog djupt intryck av den verklighetsfrämmande – rent felaktiga – bild som utmålades av Sveriges utlandsaffärer och framför allt av nationens till en början icke-existerande och därefter internationellt sett utomordentligt låga utlandsskuld.

När Wohlin nu i efterhand vill glömma och tona ned bytesbalans och utlandsskuld som motiv för åtstramningen så skorrar det ganska falskt – i synnerhet i denna tidskrift där han och jag tagit några nappatag i denna fråga, och där han emfatiskt drivit frågan om Sveriges försämrade utländska kreditvärdighet och tom i diagram försökt suggerera fram den felaktiga bilden av hur Sverige stod inför snabbt försämrade kreditvillkor och höjda räntor i samband med sin utlandsupplåning. På denna speciella punkt är det bara att konstatera att ekonomidepartementet och Sveriges riksbank spelade ett otäckt spel tillsammans och vilseförde allmänhet och politiker om Sveriges faktiska situation.

Var överdriften om utlandssituationen nödvändig?

Politiskt och opinionsmässigt var kanske den felaktiga bilden av vår utlandsställning en nödvändig förutsättning för själva djupet och kraften i den svångremspolitik som genomfördes 1977. Vad jag försökte att visa var att Sveriges problem inte var ett *bytesbalansproblem*, eftersom inkomst- och importutveckling i stor utsträckning anpassats till den usla exportutvecklingen. (Under 70-talet har Sveriges BNP-tillväxt varit lägre än hälften av OECDs!) I "Wohlin, utlandsaffärerna och den fjätt-

rade mittenpolitiken" [1977] tolkade jag den felaktiga, officiella bilden av bytesbalans och utlandsskuld som en förklaring till att riksdagen kunde förmås att följa det moderata ekonomidepartementet så långt i en stram generell ekonomisk politik, som endast delvis kunde kompenseras genom selektiva arbetsmarknads- och industripolitiska insatser.

I takt med att utfallen för produktion och sysselsättning blev så mycket sämre än prognoserna och i takt med att konsekvenserna av åtstramningen blev uppenbara, så tycks man även inom ekonomidepartementet ha blivit benägen att tillgripa en mer expansiv politik, och den nya regeringen har också slagit in på en mer expansiv stimulanspolitik vintern 1978/79. Frågan är om denna omorientering påverkats av den gradvisa insikten om att bytesbalansunderskottet och utlandsskulden överdrivits – pinsamt illustrerat av "oförklarade" valutareservökningar på mer än 18 miljarder kronor åren 1975–77. I så fall kan man kanske säga att regering och riksdag lurades att betala ett onödigt högt pris för kostnadsanpassningen.

Alldeles oavsett svaret på den intressanta frågan om stagnationens faktiska djup var nödvändig för en framgångsrik kostnadsanpassning, så är det slutligen för mig oklart om och hur mycket en regering bör ha rätt att vilseleda allmänheten för att kunna genomdriva vissa åtgärder – vare sig dessa är självklart till allmänt gagn eller som i det aktuella fallet endast utgör en av flera bedömningar av det ekonomiska läget. Solklart är emellertid att det är universitetens och forskarnas uppgift att klarlägga de faktiska förhållandena och att aldrig acceptera regeln att ändamålet helgar medlen.

Fil dr Sven Grassman
Institutet för internationell ekonomi

Referenser

- Bergstrom, V., mfl [1977], *Politik mot stagflation*, SNS, Stockholm
Grassman, S., [1977], "Wohlin, utlandsaffärerna och den fjättrade mittenpolitiken", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 7

- Grassman, S., [1978], "Perspektiv på devalveringarna", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 5
- Konjunkturrådets rapport [1978], SNS, Stockholm
- Lindström, B., [1978], "Sparandebristen – nominellt och reall", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 6
- Myhrman, J., [1978], "1977 års stabiliseringspolitik – teori och debatt", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 7
- Sveriges riksbank, [1978], "Ur tidningarna", 1978-11-02
- Wohlin, L., [1978], "Åtstrammingspolitiken – ett steg på vagen till balans", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 7
- Åberg, C J, [1978], "Vad är en expansiv politik?", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 7